

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗДІЙСНЕННЯМ ПРАВА НА ОБМІН ТОВАРУ

ON THE ISSUE OF PROTECTION OF CONSUMER RIGHTS IN CONNECTION WITH THE EXERCISE OF THE RIGHT TO EXCHANGE GOODS

Бажанов В.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бажанова В.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного процесу

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів здійснення споживачами свого права на обмін товару на теренах України.

Актуальність даного дослідження пов'язана із тим, що відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та суб'єктами господарювання, які виробляють, продають товари чи харчові продукти, виконують роботи чи надають послуги, є надзвичайно поширеними у наш час на території переважної більшості країн світу та, однозначно, на території усіх демократичних держав.

В умовах сьогодення перманентно збільшується кількість укладених договорів купівлі-продажу товару, оскільки практично кожна фізична особа щоденно укладає такі види договорів.

За договором купівлі-продажу одна сторона, яка має назву «продавець» передає або зобов'язується передати майно та/або товар у власність другій стороні, яка називається «покупець», а покупець, у свою чергу, приймає або зобов'язується прийняти майно та/або товар і сплатити за нього певну, визначену договором, грошову суму. Предметом договору купівлі-продажу може бути майно та/або товар, які є у продавця на момент укладення такого договору або будуть створені (придбані, набуті) продавцем у майбутньому.

Продавець завжди повинен передати покупцеві майно та/або товар, якість якого відповідає умовам договору купівлі-продажу. При цьому, у разі відсутності в договорі купівлі-продажу умов стосовно якості майна та/або товару продавець зобов'язаний передати покупцеві майно та/або товар, придатні для мети, з якою майно та/або товар такого роду звичайно використовуються.

Наша країна не є виключенням у зазначеній вище тенденції стосовно перманентного збільшення кількості укладених договорів купівлі-продажу товару, тому важливим є питання захисту прав споживачів у таких правовідносинах.

У статті визначено, що на теоретичному та практичному рівнях потрібно звертати увагу не тільки на захист прав споживачів у зв'язку із придбанням товарів неналежної якості, а й на питання захисту прав споживачів після придбання товарів, якість яких є належною згідно умов договорів та чинного законодавства.

У вказаних правовідносинах на окрему увагу заслуговує питання здійснення споживачами права на обмін товару, що гарантується на території нашої держави, та може бути здійснено згідно відповідних нормативно-правових актів.

Ключові слова: захист прав, споживачі, договір, купівля-продаж, товар, обмін, належна якість.

The article is devoted to the study of certain aspects of the exercise by consumers of their right to exchange goods in Ukraine.

The relevance of this study is due to the fact that relations between consumers of goods, works and services and business entities that produce, sell goods or food products, perform works or provide services are extremely widespread in our time in the vast majority of countries in the world and, unequivocally, in the territory of all democratic states.

In today's conditions, the number of concluded contracts for the purchase and sale of goods is constantly increasing, since practically every individual concludes such types of contracts daily.

Under a contract of sale, one party (seller) transfers or undertakes to transfer property (goods) into the ownership of the other party (buyer), and the buyer accepts or undertakes to accept property (goods) and pay a certain amount of money for it. The subject of a sales contract may be property (goods) that the seller has at the time of conclusion of the contract or will be created (acquired, acquired) by the seller in the future.

The seller must always transfer to the buyer goods whose quality meets the terms of the sales contract. At the same time, in the absence of conditions in the sales contract regarding the quality of the goods, the seller is obliged to transfer to the buyer goods suitable for the purpose for which goods of this type are usually used.

Our country is not an exception to the above-mentioned trend regarding the permanent increase in the number of concluded sales contracts, therefore the issue of consumer rights protection is important.

The article determines that at the theoretical and practical levels it is necessary to pay attention not only to the protection of consumer rights in connection with the purchase of goods of inadequate quality, but also to the issue of protecting consumer rights after the purchase of goods of proper quality.

In the above-mentioned legal relations, the issue of consumers' exercise of the right to exchange goods, which is guaranteed on the territory of our country, deserves special attention.

Key words: protection of rights, consumers, contract, purchase and sale, goods, exchange, proper quality.

Визначальне значення для споживачів на території України має не тільки захист прав споживачів внаслідок придбання ними товарів неналежної якості, а й здійснення захисту прав споживачів у зв'язку із придбанням товарів належної якості.

Одним із основоположних прав споживачів у зв'язку із придбанням товарів належної якості є право на обмін товару.

Варто зазначити, що нещодавно у сфері регулювання права на обмін товару належної якості відбулись суттєві законодавчі зміни, тому питання захисту прав споживачів у зв'язку із здійсненням права на обмін товару потребує додаткового вивчення та дослідження.

Проблемам захисту прав споживачів на теренах нашої держави та відповідному світовому досвіду присвятили свої дослідження В. В. Барінов, Г. І. Скорик, О. В. Скорик. Особливості способів захисту прав споживачів аналізують, зокрема, В. Я. Горблянський, Г. Б. Яновицька.

Поряд з цим, варто зазначити, що окремим питанням захисту прав споживачів приділяють свою увагу фахівці з договірних прав, такі як: Н. С. Кузнецова, О. В. Дзера, Т. В. Боднар та інші.

Відповідно до частини 1 статті 707 Цивільного кодексу України (надалі по тексті – «ЦК України») покупець має право протягом 14 днів без урахування дня купівлі непродуктового товару належної якості, якщо більш тривалий

строк не оголошений продавцем, обміняти його у місці купівлі або інших місцях, визначених продавцем, на тотожний товар інших розміру, форми, габариту, фасону, комплектації тощо. Якщо буде виявлена різниця в ціні, у такому випадку, покупець проводить відповідний перерахунок із продавцем [1, ст. 707].

Поряд з цим, варто зазначити, що право на обмін товару належної якості закріплене і в спеціальному нормативно-правовому акті – Законі України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ (надалі по тексту – «Закон «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року»).

Так, у статті 9 Закону «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року визначені права споживача при придбанні товару належної якості [2, ст. 9].

Зокрема, згідно частини 1 статті 9 Закону «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року споживач наділений правом обміняти непродовольчий товар належної якості на аналогічний у продавця, в якого він був придбаний, якщо товар не задовольнив його за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром або з інших причин не може бути ним використаний відповідно до його призначення [2, ст. 9].

При цьому, Закон «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року встановлює аналогічний ЦК України строк для здійснення зазначеного права на обмін товару: споживач наділений правом на обмін товару належної якості протягом 14 днів, без урахування дня купівлі, якщо більш тривалий строк не визначений продавцем.

Поряд з цим, варто зазначити, що відповідно до Преамбули Закону «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року даний Закон регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, визначає права споживачів, а також встановлює механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів [2].

Водночас, варто мати на увазі, що 10 червня 2023 року був прийнятий новий Закон України «Про захист прав споживачів» № 3153-ІХ, який набирає чинності через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, крім:

– частин 7-11 статті 11 даного Закону, які набирають чинності через рік з дня набрання чинності цим Законом;

– положень про Портал е-покупець, які набирають чинності з дня введення в експлуатацію Порталу е-покупець відповідним рішенням центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цифрової економіки, але не пізніше ніж через 3 роки з дня набрання чинності цим Законом [3].

У преамбулі нового Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ визначено, що даний Закон регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та суб'єктами господарювання незалежно від форми власності, які виробляють, продають товари чи харчові продукти, виконують роботи чи надають послуги, визначає права споживачів, а також встановлює механізми їх захисту і основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

Утім, потрібно враховувати, що станом на дату підготовки даної статті, Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ ще не набрав чинності, але ми вважаємо за необхідне враховувати і його положення при підготовці цих матеріалів, оскільки віримо, що положення нового нормативно-правового акту зможемо застосовувати після такої бажаної Перемоги нашої Держави, що, на нашу думку, однозначно суттєво сприятиме покращенню регулюванню відносин у даній

сфері – сфері охорони та захисту прав споживачів на теренах України.

Щодо права на обмін товару, то у частині 4 статті 5 Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ визначено, що споживач має право здійснити обмін товару належної якості на аналогічний товар у продавця, у якого він був придбаний, або повернути продавцю товар належної якості, якщо він не задовольняє споживача за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром або з інших причин не може бути використаний споживачем за відповідним призначенням [3, ст. 5].

Стосовно строку, то у вказаній статті, поряд з цим, зазначено, що споживач має право здійснити обмін (повернення) товару належної якості протягом чотирнадцяти днів з дня його отримання, без урахування дня купівлі, у випадку якщо день купівлі не збігається з днем отримання товару – з дня отримання, а якщо день отримання встановити неможливо – з дня укладення договору купівлі-продажу, якщо більш тривалий строк для обміну такого товару не встановлено продавцем [3, ст. 5].

На окрему увагу заслуговує також питання умов, за яких може здійснюватися обмін товару належної якості.

Нижче наводимо норми ЦК України, Закону «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року та Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ, що регулюють дані питання.

ЦК України	Закон «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року	Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ
стаття 707	стаття 9	стаття 5
Вимога покупця про обмін або повернення товару підлягає задоволенню, якщо товар не був у споживанні, збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики, а також розрахунковий документ, виданий споживачеві разом з проданим товаром, або відтворений на дисплеї програмного реєстратора розрахункових операцій (дисплеї пристрою, на якому встановлений програмний реєстратор розрахункових операцій) QR-код, що дає змогу споживачеві здійснювати його зчитування та ідентифікацію з розрахунковим документом за структурою даних, що в ньому містяться, або надісланий електронний розрахунковий документ на наданий споживачем абонентський номер чи адресу електронної пошти.	Обмін товару належної якості провадиться, якщо він не використовувався і якщо збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики, а також розрахунковий документ, виданий споживачеві разом з проданим товаром, або відтворений на дисплеї програмного реєстратора розрахункових операцій (дисплеї пристрою, на якому встановлений програмний реєстратор розрахункових операцій) QR-код, що дає змогу споживачеві здійснювати його зчитування та ідентифікацію з розрахунковим документом за структурою даних, що в ньому містяться, або надісланий електронний розрахунковий документ на наданий споживачем абонентський номер чи адресу електронної пошти.	Обмін (повернення) товару належної якості здійснюється за умови, що товар не використовувався, збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики, а також розрахунковий документ, виданий споживачеві разом з проданим товаром, або відтворений на дисплеї програмного реєстратора розрахункових операцій (дисплеї пристрою, на якому встановлений програмний реєстратор розрахункових операцій) QR-код, що дає змогу споживачу здійснювати його зчитування та ідентифікацію з розрахунковим документом за структурою даних, що в ньому містяться, або електронний розрахунковий документ, надісланий на надані споживачем абонентський номер чи адресу електронної пошти.

Водночас, вказані нормативно-правові акти, також регулюють ситуації, які можуть виникнути, якщо на момент обміну аналогічного товару немає у продавця.

ЦК України	Закон «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року	Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX
стаття 707	стаття 9	стаття 5
Якщо у продавця немає необхідного для обміну товару, покупець має право повернути придбаний товар продавцеві та одержати сплачену за нього грошову суму.	Якщо на момент обміну аналогічного товару немає у продажу, споживач має право або придбати будь-які інші товари з наявного асортименту з відповідним перерахуванням вартості, або розірвати договір та одержати назад гроші у розмірі вартості повернутого товару, або здійснити обмін товару на аналогічний при першому ж надходженні відповідного товару в продаж. Продавець зобов'язаний у день надходження товару в продаж повідомити про це споживача, який вимагає обміну товару.	Якщо на момент обміну аналогічного товару немає у продажу, споживач має право придбати будь-які інші товари з наявного асортименту з відповідним перерахуванням вартості або відмовитися від договору та одержати назад кошти у розмірі вартості повернутого товару. Суб'єкт господарювання зобов'язаний задовольнити вимогу споживача.

Поряд з цим, варто зазначити, що чинний Закон «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року визначає, що існують товари належної якості, які не підлягають обміну (поверненню), та робить відсилання до Постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» від 19 березня 1994 р. № 172, якою було затверджено відповідний перелік товарів належної якості, які не підлягають обміну (поверненню) [4].

Щодо Закону України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX, то слід звернути увагу, що безпосередньо у ньому міститься перелік товарів, які не підлягають обміну (поверненню), а саме:

1) товари, виготовлені за індивідуальним замовленням споживача;

2) товари, що швидко псуються або втрачають свої споживчі властивості;

3) товари, придбані в запакованому вигляді та розпаковані споживачем, внаслідок чого порушено гігієнічні та інші властивості товару, пов'язані з охороною здоров'я, або властивості цифрового вмісту;

4) товари, що після придбання змішуються чи нерозривно з'єднуються з іншими товарами чи складовими, внаслідок чого товар втрачає свої вихідні властивості;

5) товари, що є друкованими медіа (газети, журнали, інші періодичні видання), за винятком можливості обміну

(повернення) друкованих медіа відповідно до умов договору передплати та доставки періодичних видань;

6) товари, придбані на аукціоні, у тому числі шляхом проведення електронних торгів;

7) товари, що є аудіо-, відеозаписами або програмним забезпеченням, придбані у запакованому вигляді і розпаковані споживачем;

8) товари з цифровим вмістом, якщо договором передбачено постачання цифрового вмісту не на матеріальному носії, коли його постачання вже розпочалося та за умови, що договором передбачено втрату споживачем права на відмову у разі, коли постачання цифрового вмісту вже розпочато, а також якщо споживач надав свою попередню чітку згоду на початок постачання протягом періоду на відмову та був повідомлений суб'єктом господарювання, що у такому разі він втрачає своє право на відмову від договору;

9) товари, пошкоджені або зіпсовані з вини споживача;

10) товари, включені до переліку товарів, що не підлягають обміну (поверненню), який затверджується Кабінетом Міністрів України [3, ст. 5].

Водночас, потрібно звернути увагу, що 01 листопада 2024 року була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України № 124 «Про затвердження переліку товарів, що не підлягають обміну (поверненню)» [5]. Проте, слід мати на увазі, що дана постанова набирає чинності одночасно з набранням чинності Законом України від 10 червня 2023 р. № 3153-IX «Про захист прав споживачів», але не раніше дня її опублікування, отже, зазначена постанова, як і вказаний закон, ще не набрали чинності.

Висновки і пропозиції. На підставі вищевикладеного, слід зазначити, що чинне законодавство України досить чітко регулює питання здійснення прав споживачів у разі придбання товарів належної якості, зокрема здійснення права на обмін товару належної якості. Водночас, варто мати на увазі, що 10 червня 2023 року був прийнятий новий Закон України «Про захист прав споживачів» № 3153-IX, який набирає чинності з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, в якому, серед іншого, втілені нові підходи у регулюванні відносин щодо обміну споживачами товарів належної якості, зокрема, даний нормативно-правовий акт безпосередньо визначає новий основний перелік товарів, які не підлягають обміну (поверненню), доповненням до якого слугуватиме Постанова Кабінету Міністрів України № 124 «Про затвердження переліку товарів, що не підлягають обміну (поверненню)», яка набирає чинності одночасно з набранням чинності зазначеним новим законом.

Ми віримо, що положення вказаних нових нормативно-правових актів зможемо успішно застосовувати після такої бажаної Перемоги нашої Держави, що, на наш погляд, однозначно суттєво сприятиме покращенню регулюванню відносин у такій важливій сфері в умовах сьогодення – сфері охорони та захисту прав споживачів на теренах України, та буде забезпечувати належне здійснення прав більш слабого суб'єкта економічних відносин, яким наразі визнається споживач.

При цьому, слід пам'ятати, що забезпечення належного, високого рівня захисту прав споживачів є одним із основних зобов'язань згідно надзвичайно важливої угоди – Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка була ратифікована нашою державою та визначила основоположний вектор розвитку нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 10 січня 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. Дата оновлення: 24 грудня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 10 червня 2023 року № 3153-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>
4. Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів»: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 1994 р. № 172. Дата оновлення: 07 грудня 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-94-п#Text>
5. Про затвердження переліку товарів, що не підлягають обміну (поверненню): Постанова Кабінету Міністрів України 01 листопада 2024 року № 124 (не набрала чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1243-2024-п#Text>